

УДК: 327(470+571)

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

13.08.2009.

Година V, vol. 6

Прихваћено:

Број 3/2009.

25.11.2009.

Оригинални научни рад

стр. 151-170

*Милош Кнежевић**

ФАНТАЗМА ДЕРУСИФИКОВАНЕ ЕВРОАЗИЈЕ

*Реконструкција постуниполарних
интересних сфера*

Резиме

Русија испољава специфичне културне и цивилизацијске форме које, свакако, нису искључиво европске, али ни претежно азијске. Русија је најкрупнија планетарна симбиоза двоконтиненталних историјских и геополитичких искустава, на огромном „међупростору“ између Европске Уније и пацифичког региона Далеког Истока. Криза и катастрофа која се догодила на том (међу)простору уздрмала је све битне структуре глобалне геополитичке моћи. Уравнотежење геоекономских, геополитичких и демополитичких прилика у „срцу земље“ означило је мултиполарно консолидовање прилика у глобалном опсегу.

Кључне речи: Русија, Руска Федерација, постсовјетски простор, Евроазија, Европа, Европска унија, ширење на исток, интересне сфере

Русија у последњих неколико векова није била поштеђена експанзивних амбиција Запада. Ако се изузму колонијална освајања на другим континентима, Западна Европа,

* Институт за политичке студије, Београд

заправо, и није имала друга копнена стремљења и правце ширења до оних ка руском Истоку. „Природна“ упућеност Западњака на руски Исток изазивала је европске походне катастрофе. У слатким и кошмарним сновима експанзивних еврократа (Наполеон или Хитлер, нпр.) евроазијске тајге обликовале су се у нарочити сан о европској величини. Грандиозна Европа схватана је у увеличаном обрисима на руском тлу, али без Русије. Насупрот томе, руски евроазијци другачије су разумели и Европу и Русију.¹ Они су, заправо, у Русији видели једину земљу, а у Русима једини народ који је способан да покрије веће делове оба континета. По Николају Трубецкоју предуслов за то је евроазијска историја и географија. Трубецкој је казао: „По својој правој природи Евроазији је историјски одређено да буде обухваћена једном државном творевином“.

1. Фантазма дерусификоване Евроазије

Западни Европљани, разумљиво, никада нису делили руска становишта о Евроазији. Као да није било довољно то што је Русија западно од Урала већ део Европе на Истоку, хтело се нешто много више – западноевропски прексок преко Русије - у Азију. Тиме би се колонијалној *Англоазији* придодало и западно издуживање Европе преко освојене, а по некадашњој Хитлеровој намери, и национално и државно поништене Русије. То, да нема више Русије - веровало се или не – сањале су многе еврократе, узрујане већ и очигледношћу њеног пуког постојања.

По негдашњој маритимној формули „Гордог Албиона“ који „влада морима“, те британској замисли копненог и морског опкољавања руског и совјетског цина, и Америка се у часу слома комунизма 90-их година прошлог века одважила на забасавање у руску интересну сферу. Немачки новинар Петер Шол-Латур је уочио тежњу да Вашингтон намерава да Русију геополитички окружи и сасвим потисне из Европе. „Налазим да је срамота за Немачку и Европску унију да следе ову америчку политику, без иједне речи протеста. Ми Европљани смо заиста будале! Стварамо себи од Русије но-

1 О томе: Ch Clover, “Dreams of the Eurasian Heartland”, *Foreign Affairs*, Vol 78, No 2, March-April, 1999.

вог, моћног, непотребног непријатеља, а та земља би могла да буде природни савезник, пре свега Немачке.“²

Вашингтон је продирао на евроазијски исток, од прва у ослободу на гвоздену логику неодољиве моћи и сазнање да се руска интересна сфера на постовјетском простору више не примећује. Ни по јада, да Русија извесно време није толико убледела да се није довољно примећивала ни на сопственом политичком и духовном простору.

Експанзивни западни став, који Русију делегитимизује и истискује из ободних подручја некадашњег СССР-а (Балтик, Кавказ и земље Централне Азије), са нешто више обзира додуше, још увек је на снази. Иако се оперативно време реализације овладавања руским делом Евроазије променило, евроамеричка *геополитичка телеологија* у Евроазији још увек делује по тријумфалној полипској инерцији.

Један од најважнијих тумача глобалних прилика Збигњев Бжежински је указао: „Распад Совјетског Савеза створио је геополитички вакуум (ако вам се већ не свиђа реч 'рупа'), простор који није могао да подржи сопствену егзистенцију између Кине и Европе. Отада се ситуација побољшала. Русија је опоравила привреду и поново стекла политичку стабилност... Русија не може да оствари успехе када је реч о будућности и просперитету грађана ако не буде успоставила тешње односе са Европом. Ако то не учини, претвориће се у празан простор, у пустару.“³

Он о што је већина непристрасних аналитичара означила као геополитичку катастрофу Русије,⁴ Бжежински на хостилистичкој матрици доживљава као западни тријумф.

Бивши председник утицајне Карнегијеве фондације за међународни мир Мортон Абрамович је, међутим, уочио

2 Шол-Латур Петер, „Да ли су Европљани Америци савезници или вазали“, интервју, интервјуер Никола Живковић. <http://www.nin.co.yu/pages/articel.php.id>

3 Бжежински Збигњев: „Русија ризикује да постане пустара“, наднаслов „Збигњев Бжежински саветник Барака Обаме“, *НИН*, 4. децембар 2008, стр. 74-75, пренос из листа *Комсомолскаја правда*.

4 Угледни руски политичар Јевгениј Примаков је приметио да је крах руске економије у „страшним деведесетим“ одбацио Русију деценије назад. „Такозвани реформисти довели су до тога да Русија на економском и социјалном плану изгуби 2,5 пута више него за време Другог светског рата.“ Примаков Јевгениј, „Америка није тигар од папира“, интервју, *Политика*, стр. 1, 7. март 2009.

хронополитичку замку: „Али, најопаснији концепт је када помислите да је време стало, а историја вас прогласила победницима. Неконтролисана експанзија НАТО-а у деведестим - често уз кршење обећања датих Русији - била је главна манифестација преовлађујућег расположења. Приморавали смо несрећне Русе, који су се још мучили да обнове своју државу, да пристану на нешто што је за њих било још веће понижење. Али, они су то преболели, а проширење НАТО у руско двориште показало се као далекосежан стретешки потез - или смо бар тако мислили.“⁵

Но, и поред Абрамовичевих утиска о непромишљеним америчким грешкама, амерички аналитичар за процене геополитичких ризика Џорџ Фридман тврди да нико са Запада није намеравао да освоји Русију. Нико из Западне Европе, нити Америка. „Са руске тачке гледишта, историја је испуњена са драматичним променама тежњи, углавном на Западу. Незамисливо се догађа Русији једном или два пута у столећу. У савременој конфигурацији односа, Русија не може да се нада опстанку, макоје изненађење наилазило у 21. веку. Московија је била нападачка само стога што није имала добар одбрамбени избор. Исто је истина Русије. Датом чињеницом да западна алијанса, НАТО, озбиљно заговара доминирајућу присутност у Украјини и на Кавказу, а већ је успоставила присуство у Балтику - приморавалујући Русију на повлачење на проширени троугао, са својим јужним крилом потенцијално изложеним ка Украјини као чланицом НАТО - Руси морају свој положај сагледавати као поразан. Као са Наполеоном, Вилхелмом и Хитлером, иницијатива је у рукама других. За Русе је стратешки императив отклонити ту иницијативу, или, уколико је то немогуће, што чвршће усидрити Русију на географским баријерама, концентришући све расположиве снаге на северноевропском плану, без пренапрезања.“⁶

Иако Фридман указује на руски „утисак пораза“, други тумачи нису превише уверени у трајну слабост Русије, напротив. Питајући се како Европа треба да реагује на „ста-

5 Абрамович Мортон, „Медвед се буди“, http://www.nspm.rs/starisajt/koment_2007/2008_abramovic1mvd.htm

6 Friedman George, „The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle“, October 15, 2008. http://www.stratfor.com/analysis/20081014_geopolitics_russia_permanent_struggle

билизацију недружељубиве Русије“ на својим источним границама, Ђерђ Сорош сугерише да Европа не сме да дозволи геополитичку агресију Русије. „Да би имала шансе за успех, она мора да дејствује договорно. Ипак, општа европска политика неће се заснивати искључиво на геополитици, те у том случају национални интереси могу испасти јачи од општих. Русија, како она то сада и ради, могла би да примени принцип 'завади па владај'. 'Снага Русије је у њеној геополитичкој позицији.“⁷

Које околности дају повода Фридману (и делимично Сорошу) за закључак о негативној будућности Русије? Можда недавна прошлост совјетског расула? У обесхрабрујућем раздобљу *растројке*, застоја и опадања Русије (сукцесивне тетрархије: Андропов - Черњенко - Горбачов - Јељцин) негирање руских националних и државних интереса је западним политичким круговима, више-мање, подразумевано.

Руски политичар Јуриј Лушков је запазио да односе Русије и Запада у савременом тренутку најпрецизније карактерише једна реч – недоумица. „Та недоумица је узјамна. Њен корен је у оној ужурбаној изгубљености и бучном немиру који се у последње време уочавају у реакцијама земаља Запада на оно што се дешава у нашој земљи. Оно што се дешава и у Русији и са Русијом Западу се очигледно не допада. Али, иза тога 'не допада' скрива се далеко дубља ствар, фундаментална забринутост западног света са своју сопствену судбину.“⁸

Аксиом очекиване и делимично остварене пропасти Русије била је омиљена тема геополитичких деструктора, баш као што се данас, у часу кризе, тематизује пропаст Америке. У једном часу је заиста изгледало је као да је Русија на стрмини, низбрдици која незаустављиво води у провалију националног и државног распада (мисао Александра Солжењџина).

Каснији догађаји ће оповргнути катастрофичку представу о неповратно, тј. трајно ослабљеној, па чак и несталој Русији. Био би то, иначе, веома чудан, да се не каже сабласан приказ: Свет са Евроазијом, али без Русије која прекрива ње-

7 Сорош Ђерђ, „Кремљ и европски шарм“, наднаслов „Европа и Русија: време за нови почетак“, *НИИ*, стр. 62, 19. фебруар 2009.

8 Лушков Јуриј, *Буђење Русије*, глава „Ми и Запад“, стр. 180, ИП „Филип Вишњић“, Београд, 2008.

не просторе и ресурсе – *дерусификована Евроазија!*? Уместо простране државе Русије, тј. Руске Федерације – поданички збир локалних мањинашких влада, западни „постколонијални“ протекторати и разуздане мултинационалне корпорације?

2. Консолидовање постовјетског простора

Русија испољава специфичне културне и цивилизацијске форме које, свакако, нису искључиво европске, али ни претежно азијске. Русија је најкрупнија планетарна симбиоза двоконтиненталних историјских и геополитичких искустава, на огромном „међупростору“ између Европе Уније и пацифичког региона Далеког Истока. Криза и катастрофа која се догодила на том (међу)простору уздрмала је све битне структуре глобалне геополитичке моћи. Уравнотежење геоекономских, геополитичких и демополитичких прилика у „срцу земље“ означило је мултиполарно консолидовање прилика у глобалном опсегу.

Запад је на махове заборављао да је Русија у већој геополитичкој запремини у Азији. Евроцентричном фокусу другог дела евроатлантске геополитике је ближа европска компонента руског утицаја. Амбивалентност таквог приступа западних Европљана огледа се у помешаним осећајима и доживљају Русије час као дела Европе, час као неевропске, оријенталне и настране азијске творевине. Ретроспективно сагледано, дискредитовање Русије текло је из два извора:

- 1) *антикомунизма* - идеолошког и политичког дискредитовања ривалског СССР-а, и совјетизма као епохалног израза „руског комунизма“, при чему је изгледало као да Запад нема ништа против Русије, али има против СССР-а. У овој формули западне „љубави“ према Русији чинило се као да Запад, забављен разбијањем СССР-а, Русима у постовјетским околностима волшебено открива „праву и једину Русију“, наравно, у њеним умањеним територијалним, демографским и ресурсним габаритима. Чаробна нит предочене формуле састојала се у серији „реформи“, тј. транзицији од СССР-а ка низу (не)зависних држава, укључујући и Русију, тј. Руску Федерацију.

Конструисани и медијски наметани осећај у деценији разбијања СССР-а упућивао је на западну солидарност и симпатију према свим врстама разорних процеса који огромни евроазијски простор СССР-а чине хаотичним, неконзистентним и, на тај начин, манипулативним;

- 2) *антирусизма* – идеолошког и политичког дискредитовања Русије, без обзира на политичке и геополитичке начине њеног уобличавања. При другом наведеном односу, постало је видљиво колико је, са становишта далекосежних западних интереса, мање важна демократска конституција Русије од омега-циља њеног неповратног геополитичког слабљења и разлагања. У неувидјеним облицима оваквог става према Русији предлагана је њена „децентрализација“, заправо подела руске земље и Руса као народа на више мањих и управљивих целина под контролом западних земаља. Ова постсовјетска неоимперијална формула Запада омотавана је неолибералном фразеологијом потребе „поделе глобалне одговорности“, „омогућавања неометаног приступа ресурсима“ и „заштите људских права“ тобоже угрожених народа на постсовјетском простору. Очигледно да је у подлози предоченог приступа темељно оспоравање Руса и Русије као саставног дела цивилизоване Европе, што опет претпоставља негирање руске културне посебности и, поготову, руске цивилизације.

Предочена децивилизаторска антируска становишта из времена разлагања СССР-а ипак нису превладала. Измењене међународне прилике указале су на нову развојну динамику азијских земаља али и евроазијске Русије. Јер, Русија се, по свему судећи, учврстила према Европи Уније и у већој мери окренула својом евроазијском бивству.⁹ Тако је, на пример, немачки русолог Јута Шерер уочила да је концепт „Русија-Еуроазија“ у последњој деценији допринео развоју цивили-

9 Насупрот томе, коментатор међународних прилика Милан Мишић сматра супротно: „За разлику од СССР-а некада и Кине данас, Русија једва да има сателит у својој политичкој орбити. У помаљајућем поретку ствари ни она, у крајњем исходу, неће имати избора него да постане чврћи део Европе.“ Мишић Милан, *Политика*, 2. фебруар 2008.

зацијског приступа,¹⁰ који је супротстављен методу познатом под називом социо-економске формације, или структуре. Шерер подвлачи да цивилизацијски фактори чине реалну судбину народа. „Русија је сматрана за особену цивилизацију, која чини део универзалне цивилизације. Али еуроазијска перспектива служи такође као утук на понижење које се осетило уништавањем Совјетског Савеза и сужавањем Русије на границе пре половине 17. столећа које је за последицу имало да од 1991. године 25 милиона Руса живи ван границе Русије, у 'блиском иностранству'.“¹¹

Уверење да Русија није уобичајена држава, него историјски формирана култура и цивилизација негује се и у самој Русији. Одбацујући мит о Русији као недовољно европској или полуевропској земљи, група аутора књиге *Национална идеја - или шта Бог очекује од Русије*, запажа да такав наметљиви приступ тежи да код Руса усади комплекс ниже вредности у односу на тобоже цивилизовану Европу. Стога је у потпуности неприхватљиво да прикључење тако умишљеној Европи постане „велики циљ и једина нада Русије“. Јер, по мишљењу аутора: „Русија нема потребу да себе спаја ни са европском ни са азијском цивилизацијом. Због тога што она није само земља, већ потпуно самостална цивилизација – руска (евроазијска), саздана на сасвим другачијим духовним основама од Европе или Азије.“¹²

Слично цитираним ауторима мисли и руски научник и политичар Сергеј Бабурин: „Хиљадугодишњи развој Русије као велике евроазијске државе искристалисао је смисао наше земље у посебну Руску цивилизацију... Руска цивилизација претпоставља хармонични спој два елемента: духовног (културног) и базног (територијалног, просторног). Прво подразумева у својој основи руски језик, руску културу; а други – *Руску земљу*, ону територију коју су током хиљада година

10 Да је Русија, у ствари, посебна цивилизација, сматра и домаћи аутор Мила Стојнић. Видети њену књигу *Руска цивилизација*, стр. 1-161, Центар за геопоетику, Београд, 1994.

11 Шерер Јута, „Једна нова ‘руска идеја’“, *Национални интерес*, стр. 96-97, бр. 1-3, 2008.

12 Медведев Владимир Сергејевич, Хомјаков Владимир Евгњевић, Белокур Валериј Михајлович, *Национална идеја или шта очекује Бог од Русије*, глава „Мит о ‘једином путу’“, стр. 61, Нова Европа, Београд, 2009.

заузимали и бранили руски људи, државно заједништво изграђено на тој територији.¹³

Русија је, на утук Западу, сопствено разлагање у постовјетском периоду зауставила на више начина, од којих су најмаркантнији савезни облици: *Руска Федерација, Заједница Независних Држава* и *Државна унија Русије са Белорусијом*. Уз то, међу земљама бившим совјетским републикама на снази је *Споразум о колективној безбедности*, поводом кога је белоруски председник изразио жељу да се преобрази у евроазијски, тј. *источни НАТО*.

Повећани значај своје глобалне улоге на евроазијском простору Русија је поентирала 2001. године стварањем асоцијације земаља *Шангајског споразума*. Чланице ШОС-а су: Русија, Кина, Казахстан, Узбекистан, Киргистан и Таџикистан, а посматрачи Индија, Иран, Пакситан и Монголија. Поред низа склопљених савеза, на огромном простору са, са богатим ресурсима и великим бројем становника, Русија се све осетније враћа на оне просторе са којих је узмакла, а на којима је некада био пласиран њен утицај и видљиво присуство. Русија се, наиме, одважава да учини оно што је у „смутном времену“ било незамисливо.

Полазећи од емотивног аксиома да „нема љубави на силу“, Димитрије Медведев је нову савезничку стратегију објаснио речима да ако неко жели да ступи у некакве алијансе, Русија неће никоме бранити да то уради: „Али сматрамо да то може да промени унутрашњу поделу на постовјетском простору, да створи одређене потешкоће у међусобним односима; рецимо, ако се на простору Заједнице Независних Држава појави нека земља која ће ући у НАТО. Док постоји равнотежа стратешких нуклеарних снага, док постоје некакве претње и потенцијални циљеви, ми треба да знамо, ако неко од блиских суседа ступи у други војни блок, онда то не може а да не остави трага између нас и те државе.“¹⁴

Цитирани научник и политичар Бабурин је у савезничким и државносавезним пројекцијама будућности Русије

13 Бабурин Сергеј, *Свет империја. Територија државе и светски поредак*, глава „Постсовјетска реинтеграција Русије“, поглавље „Пут Империје: Русија као држава и цивилизација“, стр. 408, Пресинг, Београд, 2009.

14 Сванидзе Николај и Марина, *Медведев*, глава „О спољној политици“, стр. 217, Еврођунти, Београд, 2009.

отишао много корака даље: „Ако се узме у обзир да се с питањима федеративног уређења Руска држава суочавала практично током целе своје историје, оптимална форма спајања у новој Империји вредности и Руске империје, и Совјетског Савеза може бити само *Руски Савез* као строго државно-територијална савезна држава, која прераста у федерацију са цртама унитарне државе.“¹⁵

Супротна страна, евроатлантски блок је пред „проблемом“ брзог руског опоравка и пораста амбиција у постсовјетском времену, очекивано забринут. Геополитичка структура коју тако борбено оличава Збигњев Бжежински, тврди да је расположење проистекло из уверења да Русија може да чини шта јој је воља на међународној сцени „злокобно“. По Бжежинском, то је разлог због кога Москва није одолела искушењу: „да застрашује од скоро независну Грузију; да промени ток наранцасте револуције у Украјини; да поведе агресивни кибернетички рат против Естоније, иначе чланице ЕУ; да уведе ембарго на снабдевање нафтом Литванији; да потпуно монополизује међународни приступ енергетским изворима у Централној Азији.“¹⁶

3. Преобликовање континента

У строгом географском смислу Европа је, као најзападније полуострво Азије, тек условни континент. Европа, која је осмислила феномен континенталности, постепено открива нејасност својих источних граница према Русији и Азији. Европа је, међутим, подељена изнутра. Ма колико се формативни значај миленијумских унутрашњих подвајања Европе умањивао и игнорисао, поделе ипак постоје и делују. Тога је био свестан и Семјуел Хантингтон који је запазио: „Мада Европљани универзално признају фундаментални значај деобне границе између западног хришћанства с једне, и православља и ислама с друге стране, Сједињене Државе, рекао

15 Бабурин Сергеј, *Свет империја. Територија државе и светски поредак*, глава „Од Руске Федерације – ка Руском Савезу“, поглавље „Руски Савез“, стр. 484, Пресинг, Београд, 2009.

16 На истом месту у наставку Бжежински закључује: „У свим тим случајевима Сједињене Државе су биле прилично пасивне, заокупљене у мери у којој јесу, ратом у Ираку. Америчка политика према Русији разметљива је и помпозна, али није стратешка.“ Бжежински Збигњев, „Како избећи нови хладни рат“, http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_bzezinski1.htm

је њен државни секретар, 'не би признале ниједну фундаменталну поделу између католичког, православног и исламског дела Европе'. Ипак, они који не признају фундаменталне поделе осуђени су да њима буду фрустрирани.¹⁷

Дводеценијској политици западне експанзије на Исток није било суђено да препозна властита политекономска ограничења и крајње геополитичке и геоекономске домете. Да ли су западноевропски политичари икада спознали да је Европа мања од Азије? Да ли знају да је Западна Европа мања од руске Евроазије, или прецизније: од европског дела Русије и Русије у целини; оне Русије са којом се тако често самеравала и такмичила?

Понеко је, изгледа, свестан западноевропске неспособности. Председник Комитета САД за НАТО Брус Џексон је приметио да изнова моћни Кремљ, није прави проблем европског Истока. Да то није чак ни надмена Турска. „Турска је најмање један век била 'европски болесник', Русија је представљала претњу суседима и знатно дуже. Оно што се променило је то да је Европа коначно допрла од граница свога утицаја и да нема појма шта да чини са својим новим комшилуком. Јужно од Беча леже Хрватска, Македонија, Србија, Црна Гора, Албанија и Косово, који на прагу Европе чекају још од краја ратова за 'југословенско наслеђе' 1999. године.“¹⁸

Део Европе сабран и збројен у Унију не зна, дакле, шта ће са Балканом? Уколико толику нервозу изазвија релативно мали Југоисток, ште се онда може рећи за циновски евроазијски Исток? Јер, садашња изненађења евроуниониста су делимично и плод необавештености о стварним размерама руске географије и политике, укратко - *гигантизма руске геополитике*.

Русија је појам за величину земље, између осталог и стога, јер је прошла кроз вишевековни историјски процес ширења сопствене територије. Тога су свесни и руски лидери. Димитрије Медведев је, рецимо, уверен да је Русија, без сумње, велика земља: „Прво, ми смо заиста велики и по својој историји и по својој територији... Али држава која има хи-

17 Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, део „Будућност цивилизације“, глава „Запад у свету“, стр. 344, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000.

18 Џексон Брус, „Наш неуспех на Истоку Европе“, http://www.starisajt.nspmrskoment2006/2006_evropa1.htm

љадугодишњу историју и која заузима шестину целог копна, по дефиницији не може да не буде велика – и у дословном и у преносном смислу те речи. Друго, том величином се не сме-мо уљуљкивати.¹⁹

У жељи да на рационалној основи што боље разуме-ју појаву тако огромне државе, просторна величина Русије је одавно фокусу западних аналитичара. У првом плану је физичка географија и на њој заснована геополитика. Тако, на пример, Џорџ Фридман, један од оснивача угледног ин-ститута Стратфор, сматра да су се геополитички императиви Русије огледали у следећим историјским тежњама:

- 1) ширења на север и исток да би се осигурале климат-ске погодности које су делимично заштићене Ура-лом;
- 2) ширења на југ ка Кавказу и југоисток према непре-гледним степама, да би се предупредиле инвазије азијског порекла. Уколико околности дозволе, про-дрети што дубље у Централну Азију и Сибир не би-ли се што више продубио тај бедем;
- 3) проширења на запад што је више могуће, без зауста-вљања на југозападу, све док се не досегну Карпати;
- 4) управљања царством помоћу терора над мањинама;
- 5) ширења ка лукама у топлим водама које имају отво-рени океански приступ.²⁰

Но, и поред спорадично тачних увида у руске геополитичке константе Запад је, углавном, грешио у постављању властитих стратегијских циљева. Показало се да је нереа-листично претпостављана потпуна економска, политичка и војна апсорпција Евроистока у кратким интервалима.²¹ Шта-више, ишло се и даље - преко историјског *hibrisa* - па су у апокалиптичком маниру измаштавани синопсиси и сценари-

19 Сванидзе Николај и Марина, *Медведев*, глава „О националној идеји“, стр. 13, Еврођунти, Београд, 2009.

20 Friedman George, „The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle“, October 15, 2008. http://www.stratfor.com/analysis/20081014_geopolitics_russia_perma-nent_struggle

21 О историјским аспектима и епизодама евро/руских односа и упорним на-стојањима еврократа да организују и усмере источноевропске земље про-тив Русије, видети: Калабић Радован, „Праг европског партнерства и руског стрпљења“, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/prag-evropskog-partnerstva-i-ruskog-strpljenja>

ји пропасти и комадања Русије, баш као што је иста паклена замисао тестирана у балканском експерименту разбијања југословенске федерације. Равнајући се према сопственим замислима глобалне надинтеграције и континенталних интеграција, две западне асицијације: Америчка унија и Европска унија опослиле су око укидања свих унија на европском Истоку, на Балкану, у Средњој Европи и на руском и проруском простору.²² У понечему су успеле, у нечему нису.

Најважнија недоумица, изван вестернистичке оптике источних освајања и националног и државног дезинтегрисања Русије, огледала се, међутим, у томе може ли Русија, тј. Руска Федерација еволутивно да урасте у Европску унију, да јој се мирно придружи, да се структурно прожме и геополитички споји са њом? Дипломатски уредник енглеског дневника *Гардијан* Џулијан Боргер је уочио да је раст цена нафте и гаса довео до тога да Русија више није нација-дужник, те да је: „Заједно са свим украсима западњачког изобиља дошла и нова одлучност да Русија не буде апсорбована од стране Запада. Јељцинова влада се поигравала идејом о прикључењу ЕУ, али та идеја је сада мртва. У чланку поводом петдесетогодишњице ЕУ, Путин је отворено изјавио да Русија ‘нема намеру да се прикључи ЕУ, нити са њом успостави икакав облик институционалне асоцијације.’“²³

Опчињена хладноратовским тријумфом над СССР, тј. Руском Федерацијом као доскорашњим глобалним ривалом, Евроамерика је пожурила да низом савезничких аранжмана и рукоположењем послушних и савитљивих председника армира своју хегемонију у староконтиненталном „ново-европском“ међупростору, у земљама од *Балтика до Егеја*, посебно на Балкану. Трансатлантски савез је формирао ново следбеничко јато у Источној и Централној Европи које се, са необичном посвећеношћу и лојализмом, упрегло у редефи-

22 Наталија Нарочицкаја се запитала зашто су рушење руске државе и губитак њене историјске оријентације одмах постали несрећа и за Србе? „Зашто су једнаки механизми разарања Русије и Југославије и стратегије Запада у њима: укључивање у своју орбиту издвојених делова и категорично противљење уједињавању коренито православних народа – раздвојених Руса, Белоруса, Срба, у јединствено државно тело?“ Наталија Нарочицкаја, *Русија и Руси у светској историји*, глава „Русија у средишту узајамног деловања цивилизација“, стр. 398, СКЗ, Београд, 2008.

23 Borger Juilian, „Moskow Signals Place in New World Order, („Москва означава своје место у новом светском поретку“), *The Guardian*, April 11, 2007.

нисане циљеве Алијансе. Оно што је Америка превидела био је настанак тешкоћа на властитом тлу.

Америка је запала у кризу која је окрњила њен углед земље лидера међу „старим“ и „новим“ Европљанима. Игор Панарин је разлоге за распад неолибералног система у Америци као земљи узору, препознао у сферама политике и економије. „Систем који је трајао око 200 година, више не може да опстане. Америка је требало да се распадне још двадесетих година, али је, захваљујући Другом светском рату, опстала. И у читавом послератном периоду тај систем је био спонзорисан малим ратовима.“²⁴

На питање да ли је могуће формирање Северноамеричке уније између Мексика, Канаде и САД, Американац Цералд Селенте је без нећкања указао на супротан правац догађаја: „Шанса је сада већа да ће доћи до распада. Сведоци смо распада САД као што се некада распао СССР. Поједини региони ће увидети да је лакше проћи кроз кризу без савезне владе. За шта требају далеки Вашингтон?“²⁵

Црни облаци економске и социјалне кризе наднели су се над северноамерички континентални простор. Стари стилови и праксе америчке спољне политике доживели су оспоравање. Да ли је онда „увиђавни“ и „великодушни“ обрт у америчком саморазумевању цивилизацијског сопства уопште могућ?

4. Постуниполарне интересне сфере

Како би према новим понудама Америке требало да се опхподи Русија? Као према сараднику, изненадном кооперанту и осокољеном партнеру, или као осведоченом супарнику, противнику и непријатељу? Руске религијске мислиоце и тумаче епохалних промена око става Америке не море сличне недоумице. Они пишу: „Не вреди да пристанемо да нас обмањују када следећи пут покушају да нам САД, наддржаву која је ошамућена од тога што јој је све дозвољено, представе као економског конкурента Русији, или чак као нашег главног геополитичког супарника. Јер економског кон-

24 Панарин Игор, „Обама је исто што и Горбачов“, интервју, *НИИ*, 29. јануар 2009. <http://bezczensure.goodbb.net/aktuelno-f16/svetska-kriza-i-raspad-usa>

25 Селенте Цералд, „Распад САД“, интервју, 12. децембар 2008. <http://www.trendsresearch.com/>

курента можете некако заинтересовати за себе, наддржаву држати у оквирима пристojности одређеним бројем ракета, а са геополитичким противником се свет може поделити на 'сфере утицаја'. Али у овом случају ништа наведено не важи! Због тога што се прави мотив супротности између Русије и САД, а та супротност постоји, без обзира колико наши либерали тврдили супротно, налази далеко дубље него једноставно у области политике и економије. Ми немамо посла само са противником, већ и са супротном духовном суштином.²⁶

Русија, као ни друге земље опхрване кризом, нема обавезу да решава и социјализује оне облике светских поремећаја које суштински није изазвала и који је, стицајем повољних околности, још увек нису захватили у пуној мери. Тим више, што је и сама у не тако давној прошлости била погођена немилосрдним ефектима отимачине ресурса и безочног прекомпоновања властитог народа и територија, које није желела нити изазвала, јер су се за то, против њене воље, итекако побринули други.

А ти „други“, пре свих ЕУ и САД, и дан-данас се вајкају што њихове замисли о прекомпозицији, у ствари, раскрајњу СССР-а нису остварене до краја. Типичан пример америчког начина размишљања о европском Истоку пружа Брус Џексон. Сумирајући евроамеричку збуњеност сложеносту пост-совјетских друштава и неделотворност западних институција, Џексон резигнирано указује: „Али уместо да удружимо своје напоре са напорима Европске уније ради окончања изолације европског Истока, дозволили смо да беспомоћност ЕУ и нестрпљивост америчке политике, поново створе оно што је Совјетски Савез звао својим 'блиским суседством'. И сада се вакуум криминала, неразвијености и завађених политичких елита протеже од балтичких земаља до северних обала Црног мора. То је тужни 'Маршалов план' наше генерације.“²⁷

Брус Џексон обнову сфере утицаја и руских интереса у „блиском суседству“, са властитог становишта тумачи као „стварање вакуума“. Тамо где Америка није успела да армира

26 Медведев Владимир Сергејевич, Хомјаков Владимир Евгеньевич, Белокур Валериј Михајлович, *Национална идеја или шта очекује Бог од Русије*, глава „Америка: хепи-енд“, стр. 172, Нова Европа, Београд, 2009.

27 Џексон Брус, „Наш неуспех на Истоку Европе“, http://www.starisajt.nspmrskoment2006/2006_evropa1.htm

сопствену интересну сферу, по Џексону, настала је „празни-на“ - *геополитички вакуум*. При таквом типу мишљења ни не претпоставља се да ико други, осим Евроамерике, може интересима да испуни простор некадашње совјетске државе. Нико други, а поготову не Русија као легитимна наследница претходне федерације. Зато се амерички аналитичар - да се Власи, тј. источноевропљани не досете - и позива на тзв. *моралполитику*, то јест на нови Маршалов план који би требало да припомогне ојађеним и опустошеним транзиционим земљама у „празнини“ интермаријумског подручја.

Укратко, интересна сфера постоји када је у питању Америка, али је нема, нити их може бити када су у питању друге земље, а нарочито Русија. У игри плурала и сингулара, у евроамеричком виђењу постоји један склоп националних интереса и само једна глобална интересна сфера. У умовима евроамеричких стратега као да нема других, граничних и ривалских интересних сфера. Тако је било, бар до недавно!

Околности су се, у међувремену, битно промениле. Русија има чврсто и дубоко памћење о просторима на којима је до недавно била. И Русија, попут Америке, декларише, заступа и штити своје стратешке, државне и националне интересе. Димитрије Медведев се није устручавао да објасни како: „Свака нација која држи до себе у одређеном историјском периоду мора имати скуп вредности које су заједничке за већи део те нације. И пожељно је да оне не буду заједничке под принудом, него на основу личних уверења... Национална идеја је тако збир оних вредности које у конкретной историјској ситуацији дели већина становника у држави.“²⁸

Руска национална и државна идеја је историјски комплексна, суштински двојна: европска и азијска – евроазијска.²⁹ У европском делу свог обликовања Русија утиче и на просторе западно и југозападно од државних граница, нарочито на блиско иностранство.

Русија, сасвим сигурно, памти своје присуство у Централној и Источној Европи током четири послератне деценије. Оно је било у сваком погледу незаборавно и историјски скупо. Демонтирање Варшавског уговора и СЕВ-а, и со-

28 Сванидзе Николај и Марина, *Медведев*, глава „О националној идеји“, стр. 9-10, Еврођунти, Београд, 2009.

29 О томе у целости: Берђајев Никола, *Руска идеја, (Основни проблеми руске мисли 19. и почетком 20. века)*, Просвета, Београд, 1987.

вјетско повлачење 90-их је, дакле, претходило својеврсном повратку Русије на она места на којима су некада постојали просовјетски режими, а сада су земље ресателитизоване (нео)либералне демократије тзв. Нове Европе.

Ипак, непосредна евроруска зона више није дубоко у копну европског Запада, она је сада помакнута ка Истоку. Балтички регион на северу и кавкаски на југу, одвајају Русију од Балтика и Блиског истока. Белорусија, Украјина и Молдавија налазе се између Русије и Европе Уније.

Чак и у постуниполарном периоду руска европска политика мора да рачуна на ритмично и асинхроно приближавање ЕУ и НАТО границама Русије. О томе како је балканизација и азијатизација НАТО-а изазвала одређене реакције Русије, чији стратеги отворено истичу да је НАТО постао Тројански коњ Вашингтона, пише војни аналитичар Мирослав Лазански: „Опокољавање Русије је у току, процес ‘мирољубивог партнерства’ јесте јачање политичких односа између држава укључених у њега, и обезбеђивање платформе за учешће у новим политичким и војним активностима НАТО-а, што је опет ширење сфере утицаја САД, од Балтика до средње и источне Европе, од Балкана до јужних граница Русије.“³⁰

И управо стога је за Русију од нарочите важности балкански простор на југоистоку Европе. Наталија Нарочицкаја поменути важност Балкана поентира овако: „Овде се сусрећу цивилизације – православна, латинска и исламска – и државе које их представљају и које су повезане сложеним системским везама у борби за поствизантијски простор, који се после распада Русије и погрома Срба налази у стању националне катастрофе, етничке неравнотеже, стратешког слабљења и пометености духовних и историјских оријентација. Главна линија конфронтације подудар се са западним и југозападним границама територије историјске Руске државе...“³¹

У сасвим савремена разматрања укључен је стари појам цивилизације и византијска баштина; Русија, дабоме, као далеки историјски, културни и цивилизацијски ехо Византије; границе између Истока и Запада као геополитичка раз-

30 Лазански Мирослав, „Како завоleti НАТО“, *НИИ*, стр. 16, 6. новембар 2008.

31 Наталија Нарочицкаја, *Русија и Руси у светској историји*, глава „Русија у средишту узајамног деловања цивилизација“, стр. 399, СКЗ, Београд, 2008.

међа између византијског и латинског света. На трагу таквих сазнања креће се Сергеј Бабурић који сматра да само успостављање *Руског Савеза* на месту некадашњег СССР-а може да спречи пропаст Руске цивилизације и нестанак уникатне руске културе. Бабурић указује да: „Русија, која традиционално представља метаисторијску светску православну империју, нема географске, већ духовне параметре. И чак стару доктрину ‘Москва – Трећи Рим’ , која представља део руске самосвести, не треба разматрати као империјску концепцију, која потврђује право Русије на присвајање територијалног и политичког наслеђа византијских императора, већ као посве савремено есхатолошко образложење националне идеје.“³²

*

Одиста, у овом часу се Русија не шири ка европском Западу, напротив, она на основу комбинованог унутарруског *атлантизма* и *евроазијства*, само редефинише своју европску зону утицаја и интересну сферу у Европи у којој се, иначе, и сама делимично налази. То да Русија има своју интересну сферу, и изван граница Руске Федерације и ЗНД,³³ стварност је на коју се Западњаци поново морају навикнути, као што се морају навихи на сасвим извесну ресурсну, пре свега енергетску зависност Европске уније од Руске Федерације.

Савремена Русија у постмодерној епохи, дакле, није само одбојни чинилац ривалске геополитике, већ и атрактивни агенс геоекономских промена. Показало се, наиме, да се обнова Русије у тзв. постнационалном добу догодила на основи снажења националних осећања и поноса, а не њиховим напуштањем и потирањем. У постуниполарном периоду се, дакле, није обликовала нека „Анти-Русија“ или „Не-Русија“, у ослабљеној целини или у неповезнаим деловима, већ се указао други геополитички пол у лику обновљене и кохерентне Русије.

32 Бабурић Сергеј, *Свет империја. Територија државе и светски поредак*, глава „Од Руске Федерације – ка Руском Савезу“, поглавље „Руски Савез“, стр. 487, Пресинг, Београд, 2009.

33 Видети: Петровић Драган, *Геополитика поствојетског простора*, глава „Русија и Заједница Независних Држава (ЗНД)“, стр. 156-174, Прометеј – Нови Сад – Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.

Литература

- Bovt Georgy, „Betwen Europe and Russia. Europe’s Eastern Partnership“, EU - Russsia Centre, may 2009. www.theworldtoday.org
- Гускова Јелена, *Историја југословенске кризе 2*. Криза 1990–2000, ИГАМ, Београд, 2003.
- Ђурић Винко, *Путинизам*. Историја - теорија - пракса, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Калајић Драгош, *Русија устаје*, друго допуњено издање, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2005.
- Кнежевић Милош, *Мозаик геополитике. Идентитет - транзиција - српско питање*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Кнежевић Милош, *Евроскептицизам. Где је Европа? III евроскептичких фрагмената*, Заслон, Београд, 2008.
- Lavrov Sergej, „Russia and the World in the 21. Century“, Russia in Global Affairs, 4, july-september 2008.
- Леврат Флин и Хилари, „Огрешење о Русију“, The National Interest, August 2008.
- Медведев Рој, *Путин – повратак Русије*, Компанија Новости, Београд, 2007.
- Милошевић Зоран, *Нови пут Русије*. Русија у поствизантијском геополитичком и религиозном вртлогу, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005.
- Монтгомери Вилијем, „Крај снова о стратешком партнерству Русије и Запада“, http://www.starisajt.nspm.rs/koment_2006/2006_monti_rusija111.htm
- Нарочицкаја Наталија, *Русија и Руси у светској историји*, СКЗ, Београд, 2008.
- Norris S. Robert and Kristensen M. Hans, „Russian Nuclear Forces“, Bulletin of Atomic Scientists, July-August, 2004.
- Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, ИГАМ, Београд, 2003.
- Сванидзе Николај и Марина, *Медведев*, Еврођунти, Београд, 2009.
- Snyder Jack, *Myths of Empire. Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, 1991.

- Стојнић Мила, *Руска цивилизација*, Центар за геополитику, Београд, 1994.
- Trenin Dmitri, „NATO and Russia: Sobering thoughts and practical suggestions“, NATO Review, leto 2007. <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/english/art1/html>
- Tunander Ola, Baev Pavel, Einagel Ingrid Victoria, *Geopolitics in Post-Wall Europe. Security, Territory and Identity, Part Two: „Russia and the West – From Cold War to a Cold Peace“*, SAGE, London, 1997.
- Friedman George, „The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle“, October 2008. http://www.stratfor.com/analysis/20081014_geopolitics_russia_permanent_struggle
- Clover Ch, „Dreams of the Eurasian Heartland“, Foreign Affairs, Vol 78, No 2, March-April, 1999.

Milos Knezevic

A FANTASM OF A DE-RUSSIANIZED EURO-ASIA

Summary

Russia has manifested some specific cultural and civilization forms that certainly have not been exclusively European forms, but not prevalingly Asian ones either. Russia is a greatest planetary symbiosis of two-continental historical and geopolitical experiences in a large “inter-space” between the European Union and Pacific region of the Far East. Crisis and catastrophes that have taken place in this (inter)space has shaken all main structures of global geo-political power. Stabilization of geo-economic, geo-political and demo-political circumstances in “the heart of the land” has marked a multi-polar consolidation of the circumstances at the global level.

Key Words: Russia, Russian Federation, post-Soviet space, Euro-Asia Europe, European Union, spreading to the East, interest spheres